

СЪБИТИЯТА В АФГАНИСТАН И ВЪЗДЕЙСТВИЕТО ИМ ВЪРХУ ЕВРАЗИЙСКАТА АРХИТЕКТУРА НА СИГУРНОСТ

Георги Чанков

Университет за национално и световно стопанство, България

THE EVENTS IN AFGHANISTAN AND THEIR IMPACT ON THE EURASIAN SECURITY ARCHITECTURE

Georgi Chankov¹

University of National and World Economy, Bulgaria

Abstract: The end of NATO's intervention in Afghanistan marks the transition to a multipolar world. The US is losing direct control over processes in Asia that have yet to be determined by the interaction mostly between China, Russia, India, Iran and Pakistan. Because of its location, Afghanistan represents a node of contradictions that have yet to be resolved by these centers. A major task in the region is the successful implementation of the strategic infrastructure projects – One Belt One Road and the North-South transport corridor. These corridors intersect in Afghanistan and enable the country's natural resources to be exploited. Political stabilization is a condition for the success of these projects and vice versa. There is a regional security network including the SCO and the GSTO. Interaction between the participants could solve the security problems in Afghanistan, completing the military, political and economic infrastructure.

Keywords: Afghanistan; infrastructure projects; political and economic stabilization; SCO

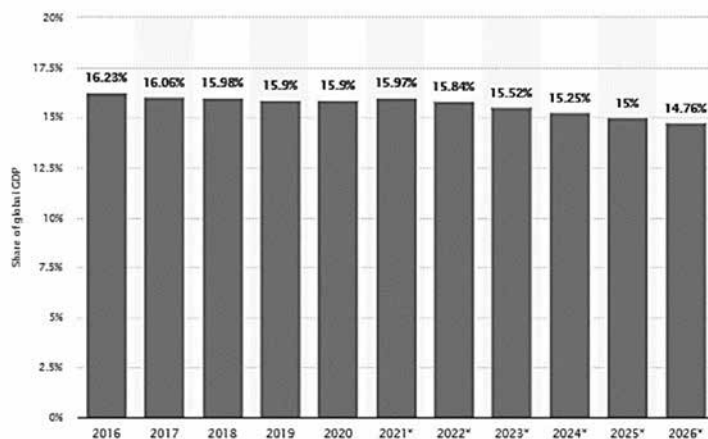
1. Преход от хегемония на САЩ към многополюсен свят

След 1990 г. САЩ се налагат като световен хегемон и застават в центъра на еднополюсна СМО. Краят на намесата на НАТО в Афганистан

¹ *Georgi Chankov D.Sc. is an Associate Professor at UNWE, Sofia; Director of the "Europe – China" research center. Research fields: European integration, Geopolitics, International Logistics, European art. Author of the "The European union from a systemic perspective" series, Volumes 1, 2 and 3, (2020). E-mail: chankov_g@yahoo.com*

през лятото на 2021 г. бележи края на прехода от еднополюсен към многополюсен свят, започнал с кризата от 2008 г. Тази криза е криза на неолибералния икономически модел, от който САЩ са най-облагодетелствани. След 2008 г. техният упадък става видим, макар че кризата на модела е заложена още преди 1990 г., но разпадът на СССР и икономическия и военнополитически съюз около него успява да я отложи с две десетилетия. БВП на страната по покупателна способност устойчиво намалява през последното десетилетие и възлиза на 16% към 2021 г.² Зоната на националната им валута (в т.ч. твърдо закрепените към долара национални валути) все още обхваща около 60% от световното население и малко под 60% от световния БВП. Благодарение на възможността за неограничено емитиране на национална валута и съответно неограничено външно кредитиране (в т.ч. на правителствени разходи чрез ДЦК) САЩ фактически управляват главно в своя полза глобалния финансов пазар. Въроръжените сили на страната (най-мощни в света) заедно с мрежата от военни съюзи все още позволяват претенции за глобален обхват, но тези претенции постепенно губят основание.

Фиг. 1: БВП на САЩ

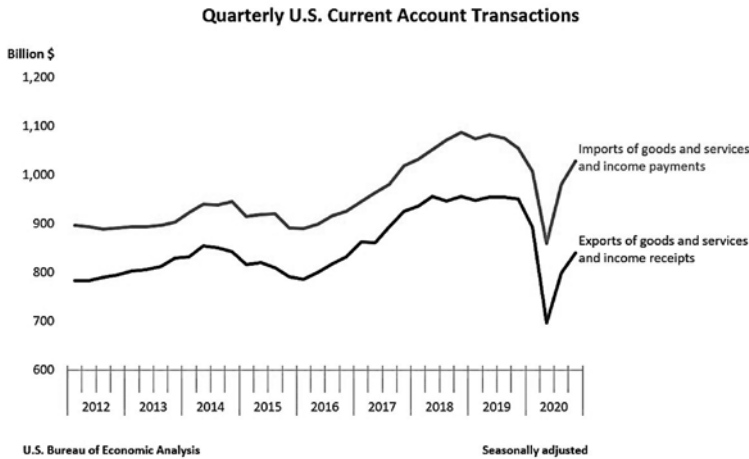
Изм.: <https://www.statista.com/statistics/270267/united-states-share-of-global-gross-domestic-product-gdp/>

Заедно с БВП и други важни макроикономически показатели се влошават устойчиво. Упадъкът на производствената сфера личи от търговския дефицит на САЩ, който през август 2021 г. се увеличава до рекордните 73,3 млрд. долара. Дефицитът с Китай се увеличава с 3,1 млрд.

² <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp.php> [Accessed 09.11.2021]

долара до 28,1 млрд. долара. Дефицитът с Канада се увеличава с 1,4 млрд. долара до 5,1 млрд. долара, а дефицитът с Мексико намалява с 1,9 млрд. долара до 6,6 млрд. долара.³ (Това са най-големите търговски партньори на страната.)

Фиг. 2: Външнотърговски баланс на САЩ

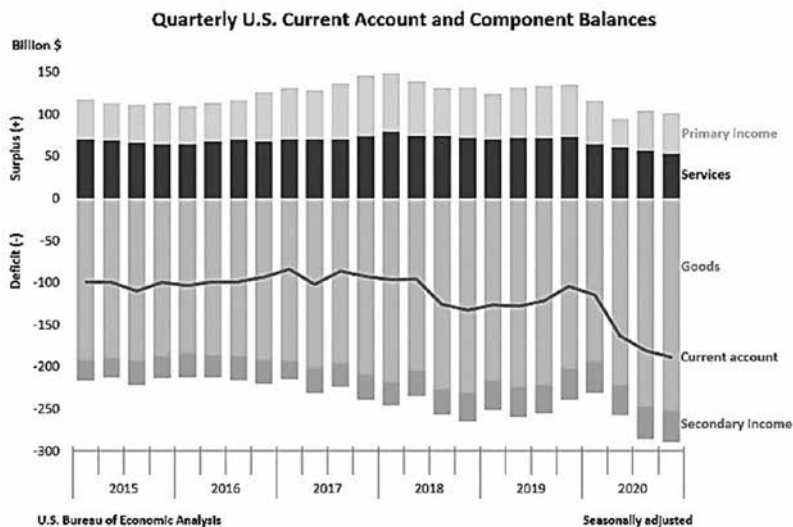

Изм.: <https://www.bea.gov/news/2021/us-international-transactions-fourth-quarter-and-year-2020>

Дефицитът по текущата сметка на САЩ, който отразява комбинираното салдо по търговията със стоки и услуги и потоците от доходи между резиденти на САЩ и резиденти на други държави, се увеличава със 7,6 млрд. долара, или 4,2 %, до 188,5 млрд. долара през четвъртото тримесечие на 2020 г. според статистически данни, публикувани от Бюрото за икономически анализи на САЩ. Дефицитът за това тримесечие възлиза на 3,5% от текущия брутен вътрешен продукт (БВП) в долари, в сравнение с 3,4% през третото тримесечие.

³ <https://tradingeconomics.com/united-states/balance-of-trade> [Accessed 09.11.2021]

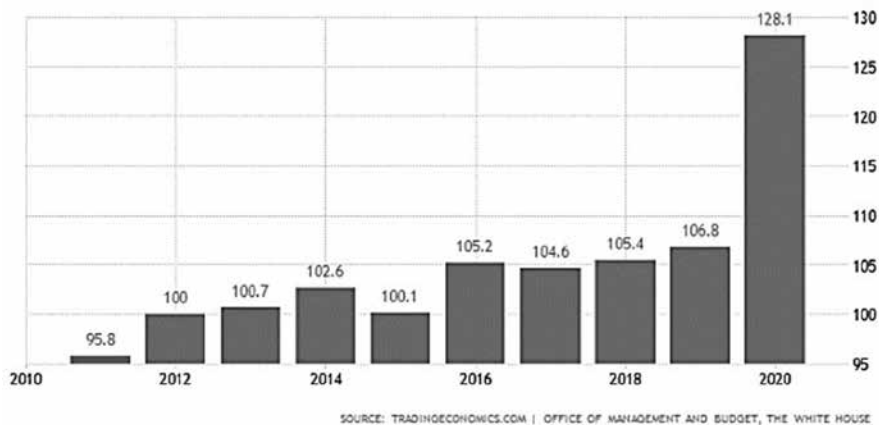
Фиг. 3: Платежен баланс на САЩ

Изм.: <https://www.bea.gov/news/2021/us-international-transactions-fourth-quarter-and-year-2020>

Балансът по текущата сметка устойчиво е отрицателен. В опит за изравняване и покриване на правителствените разходи таванът на държавния дълг на САЩ неколкократно е увеличаван със закон и дългът като дял от БВП вече надхвърля равнището от Втората световна война.

Фиг. 4: Държавен дълг на САЩ, дял от БВП

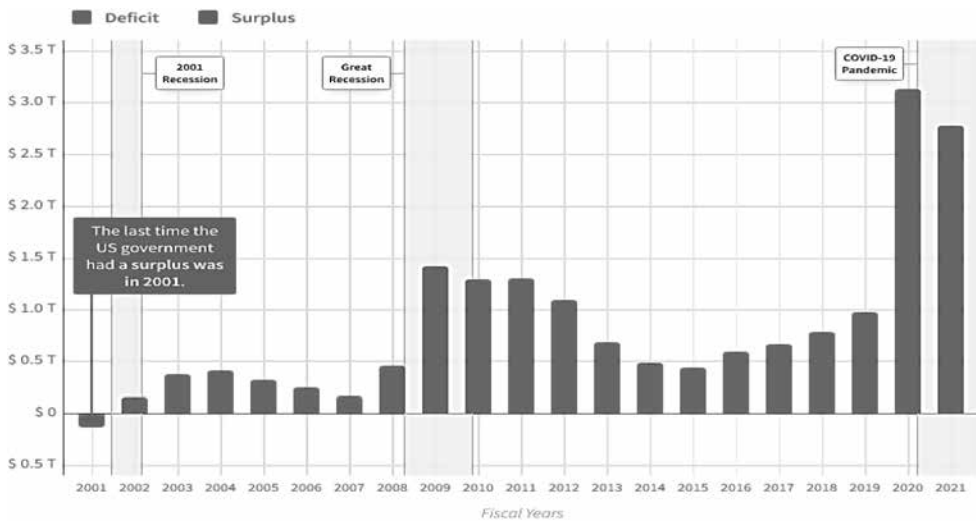

Изм.: <https://tradingeconomics.com/united-states/government-debt-to-gdp#:~:text=Government%20Debt%20to%20GDP%20in,percent%20of%20GDP%20in%201981>.

Сравнението е неточно и всъщност съотношението е още по-лошо, тъй като след 70-те години на 20. в. делът на услугите в БВП надхвърля 70%, а сериозна част от тях са „паразитни“ и не създават нова стойност – нито пряко, нито косвено, а само я преразпределят. (Напр. „професията“ фризьор на домашни кучета.)

За последен път САЩ имат бюджетен излишък през 2001 г., като показателят след 2008 г. ясно показва състояние на устойчив упадък.

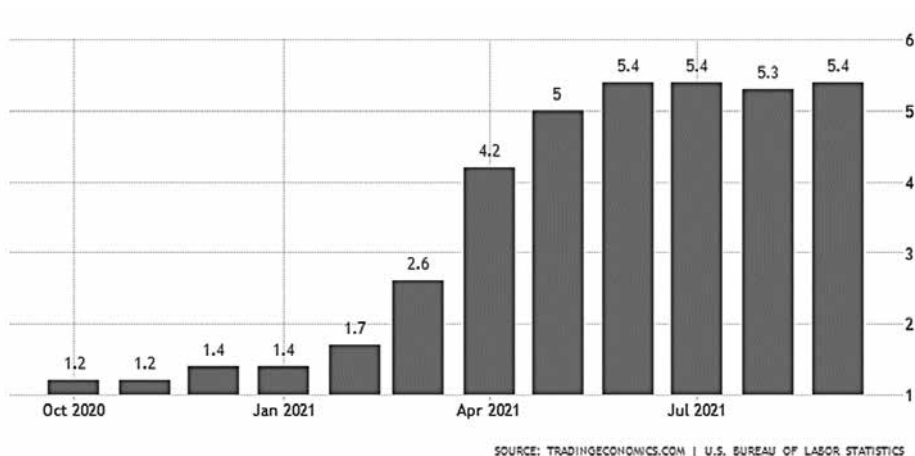
Фиг. 5: Бюджетен баланс на САЩ

Изм.: <https://datalab.usaspending.gov/americas-finance-guide/deficit/trends/>

В опит за краткосрочно овладяване на кризата Федералният резерв на САЩ прилага „количествено облекчаване“, по същество печатане на пари, т.е. връща се към кейнсиански инструменти за връщане на икономиката в равновесие. Това действие обаче към пролетта на 2021 г. вече поражда очакваната инфлация.

Фиг. 6: Равнища на инфлация в САЩ, 2021 г.

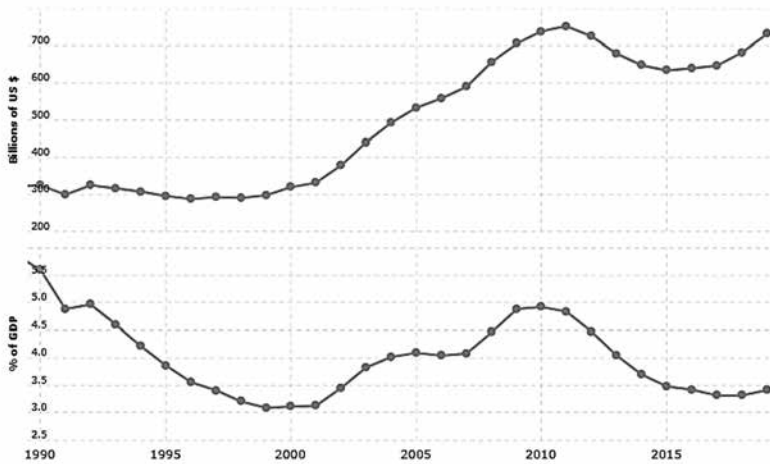
Изм.: <https://tradingeconomics.com/united-states/inflation-cpi>

Загубата на доверие в зоната на националната валута на САЩ може да стесни рязко споменатата по-горе тяхна валутна зона с всички про-изтичащи от това отрицателни последици. В добавка – пандемията от COVID-19 засилва неблагоприятното развитие в икономиката, в резултат на което 50% от населението на САЩ получава помощи от федералния и местните бюджети под една или друга форма.

Предвид посочените отрицателни тенденции понастоящем се въз-ражда доверието в предвиждането на Пол Кенеди („Възход и падение на великите сили“, 1987 г.) за упадъка на САЩ като велика сила по модела на всички изследвани от него големи държави от 1500 г. насам: увеличаване на стратегическите ангажименти, увеличаване на военните разходи, оттам претоварване на икономическата основа на страната и в крайна сметка срив.

Военните разходи на САЩ нарастват след 2016 г. и в абсолютни стой-ности, и като дял от БВП на страната.

Фиг. 7: Военен бюджет на САЩ в млрд.\$

Изм.: <https://www.statista.com/statistics/272473/us-military-spending-from-2000-to-2012/>

Хенри Нау (2001) е сред критиците на Кенеди и твърди, че „реалистичният“ модел на Кенеди за международната политика подценява силата на вътрешната идентичност и възможността за край на Студената война и нарастващото разпространение на либералната демокрация и свободния пазар. Студената война приключва две години след книгата на Кенеди, потвърждавайки тезата му за Съветския съюз, но оставяйки Съединените щати като единствена свръхсила и очевидно в разцвет на икономиката си. Нау твърди, че „реалистичният“ модел на Кенеди за международната политика подценява силата на националната, вътрешната идентичност или възможността за край на Студената война и нарастващото сближаване на демокрацията и пазарите в резултат на появата на демократичен свят. Нау се оказва прав дотолкова, доколкото сригът на СССР и спечелените от това ресурси удължават живота на икономическия модел на САЩ с господство на финансовия капитал над производствения и търговския, макар че предупреждения отправя още през 1993 г. и анализаторът Кевин Филипс. Когато след 2008 г. упадъкът става очевиден, елитът на страната се разделя във възприятието на това обстоятелство, като са налице и двете тенденции – за приемане и отхвърляне на новото състояние. На политическо равнище тръгва спор за налагане на една ясна и последователна „Голяма стратегия“ (Купчан, 2001) между две тенденции:

- **За потискане на всяка съпротива:** „сдържане“ на всеки противник, в т.ч. чрез мобилизиране на чужд ресурс и с различни средства: „износ на

либерални революции“, разширяване на зоната на контрол чрез НАТО, използване на международните институции в своя полза или пренебрегването им, когато ограничават свободата на действие – ООН, СТО. Тази линия е следвана по време на двата мандата на президента Барак Обама, в чийто екип (правителство, съветници) е представен традиционният „глобализиран“ политико-икономически елит на САЩ – едър финансов капитал, военнопromишлен комплекс.

Този елит се стреми да удържи и дори да разшири завоюваните глобални позиции, като колебанията идват от трудността да се прецени доколко глобалните ангажименти увеличават или „подяждат“ ресурсите на страната, доколко удържането на тези позиции е възможно със собствени сили и доколко може да бъде привлечен чужд ресурс за изпълнението на тази задача. Спорните резултати от външнополитическите действия засилват тези колебания. Надеждата е след нова победоносна „Студена война“ контрибуциите, наложени на победения, отново да компенсират разходите. Статистиката обаче сочи, че САЩ губят ресурси по-бързо от техните противници. Основни противници са Русия, която от „победена“ страна през 90-те години се възстановява и изгражда наново сфера на влияние около себе си, ограничавайки САЩ, а също така Китай, който се развива възходящо още от 70-те години на 20. в., в т.ч. с технологична помощ и за сметка на САЩ.

• **Връщане в някаква степен към изолационизма** в опит за вътрешно консолидиране и връщане на загубени стопански позиции („реиндустриализация“). Изборната победа през 2016 г. на „извънсистемния“ кандидат за президент на САЩ Доналд Тръмп дава път на алтернатива. Обществени прослойки, свързани главно с вътрешния пазар на САЩ („национален“ капитал), отхвърлят стратегиите на „глобализирания“ капитал и се отнасят подозрително към външнополитическите ангажименти – военни, търговски, политически, заради убеждението, че те „изцеждат“ националните ресурси, облагодетелствайки малка прослойка от финансисти и др., които са все по-малко свързани с националната икономка и националната държава. Относителното затваряне в себе си обаче не изключва активната външна политика: продължава натискът срещу конкурентите и проявите на неподчинение, напр. чрез т. нар. „санкции“ срещу Русия, Китай, Иран, Венецуела и др. Тази стратегия предполага, първо, възстановяване на загубения стопански потенциал и после, засилване на военния такъв с цел засилване на преговорни позиции. На съюзниците на САЩ, в т.ч. на ЕС, в новата стратегия е отделено подчи-

нено място. Тази стратегия изглежда защитна, но не и пасивна, а Китай е посочен като главна опасност.⁴

След няколко месеца колебание спечелилият изборите през 2020 г. Джо Байдън продължава донякъде линията на политическия си противник Тръмп. Реалистичната оценка на ресурсите, с които САЩ разполагат понастоящем, не оставя друга възможност. През есента на 2021 г. е създаден военният съюз AUKUS (с Великобритания и Австралия), насочен срещу Китай. Обособяването на англосаксонската общност като отделен културно еднороден блок е в ход, при което излизането на Великобритания от ЕС добива смисъл и на някакво добре осмислено и планирано действие. По този начин САЩ, отказвайки се от невъзможния контрол над цялата глобална система, при „новия световен ред“ остават водачи на по-малка, по-сплотена и успешна общност, включваща в по-широк формат и Канада и Нова Зеландия (които засега избягват открит сблъсък с Китай), с опити за привличане на Индия.

Тази модифицирана стратегия бива конкретизирана от Дейвид Ти Пайн, високопоставен служител в Министерството на вътрешната сигурност на САЩ. Той предлага реалистичен подход, насочен към стратегическо ограничаване и балансиране между Русия и Китай, т.е. донякъде връщане към схемата на Х. Кисинджър от времето на Студената война: в триъгълника с Китай и Русия (тогава СССР) САЩ да поддържат по-голяма близост с останалите върхове в триъгълника, отколкото те помежду си. САЩ следва да се ограничат до защита на жизненоважните им интереси в Западна Европа и Япония, да се откажат от глобалната война срещу тероризма в този ѝ вид: окупация и създаване на „нови нации“ и частично прехвърляне на тежестта върху съюзниците – идеи, изказвани вече от Джон Миршаймър и Кристофър Лейн. Ключово е признанието, че Русия и Китай имат свои собствени сфери на влияние, които следва да бъдат признати и зачитани. Пайн включва в руската сфера на влияние бившите съветски републики, Сърбия, Иран, Ирак, Сирия и Либия. Като сфера на влияние на Китай той определя Северна Корея, района на Тайван, Южнокитайско море с Индокитай, Пакистан и Афганистан, заедно с няколко африкански държави.

Разпределението може да бъде доуточнявано, ако изобщо на равнище политическо ръководство на САЩ се възприеме идеята за официална подялба на света – „Нова Ялта“, каквато идея руски публицисти и ана-

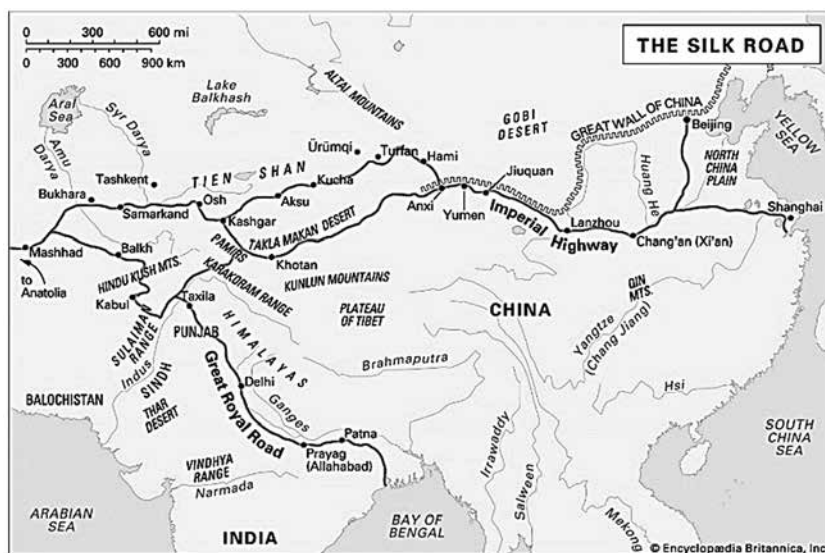
⁴ *What to do about China's "sharp power", Editorial, The Economist, 16.12.2017. Available at: <https://www.economist.com/leaders/2017/12/14/what-to-do-about-chinas-sharp-power> [Accessed 09.11.2021]*

лизатори (М. Хазин) пускат в обръщение от няколко години насам. За интересуващите се от хода на китайския проект „Един пояс – един път“ най-голям интерес при това условно разпределение представлява Афганистан, предвид събитията от лятото на 2021 г.

2. Геополитическа и геоикономическа роля на Афганистан до 2021 г.

Земите на днешен Афганистан в древността са играели роля на важен търговски кръстопът поради особеностите на релефа в Азия. През градовете Кабул и Балх е минавала една от отсечките на историческия Път на коприната, действащ с прекъсвания между 2. в. пр.н.е. и 15. в. от н.е. От Кабул през Пенджаб е минавало разклонение по долината на река Ганг до Бенгалския залив. През „златната епоха“ на Пътя на коприната в земите на днешните Афганистан, Узбекистан и Таджикистан са процъфтявали някои от най-богатите градове в света – Самарканд, Балх, Кабул, Херат, Бухара и др.

Фиг. 8: Историческият Път на коприната

Изм.: <https://firstlineschools.org/wp-content/uploads/2020/03/G6U4StudyGuideMarch-13.pdf>

Упадъкът на търговията през Средна Азия се дължи на множество войни, но най-вече на надмощието, което морските превози вземат над сухопътните след 15. в. и изместването на главните търговски пътища по

море. Между 15. и 20. в. Средна Азия се превръща в икономическа „черна дупка“, възродена и модернизирана, някъде с нетраен успех, след създаването на СССР. В основата на модернизацията са развитието на енергетиката и железниците в района, при което сухоземните превози отново стават конкурентни на морските и позволяват засилването на вътрешната търговия между различните части на Евразия.

В борбата за световно господство САЩ се ръководят от философското наследство на Халфорд Макиндер. 100 години по-късно Збигнев Бжежински (1997) нарича района, заключен между Китай, Русия, Иран и Пакистан, „Евразийски Балкани“ – заради политическата и икономическа нестабилност, породена от стопанската несигурност след разпада на СССР и усилена от етническото и религиозно разнообразие там. Поради средищното си положение Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, Туркменистан, Азербайджан, Армения, Грузия и Афганистан ангажират и Иран, Турция и страните от Персийския залив, главен източник на евтини енергоносители в света в последните 70 години. Самите „Евразийски Балкани“ разполагат с 3,5% от световните запаси на нефт⁵ и 5,5% от световните запаси на природен газ⁶ – главно в Казахстан и Туркменистан съотв. В добавка – съседните на региона Русия и Иран разполагат с около 20% от световните запаси на нефт и 50% от световните запаси на газ.⁷

Нестабилността в региона според Бжежински, смятан за архитект на външнополитическата стратегия на САЩ след 1990 г., дава възможност за намеса и контрол от страна на САЩ, оттам за глобален контрол, тъй като „Евразийските Балкани“ са главните полета в голямата световна „шахматна дъска“. Поради географското си разположение Афганистан е едно от тези полета и борбата за контрол върху него бележи противопоставянето още между Руската и Британската империя в началото на модерната епоха – т. нар. „Голяма игра“ между 1830 и 1895 г. Средищното положение на Афганистан става източник за опасения и взаимни подозрения: Великобритания се опасява, че Русия планира да нахлуе в Индия като продължение на руското навлизане в Централна Азия, докато Русия съответно се опасява от разширяването на Британската империя на Север по посока Хива, Бухара и Коканд (днешни Туркменистан и Узбекистан). В резултат на това между две от най-големите европейски империи се възцарява атмосфера на недоверие и тръгва подготовка за война.

⁵ <https://www.worldometers.info/oil/oil-reserves-by-country/> [Accessed 09.11.2021]

⁶ <https://www.worldometers.info/gas/gas-reserves-by-country/> [Accessed 09.11.2021]

⁷ Пак там

Откритият сблъсък започва с британския план за установяване на нов търговски път до Бухарското емирство, чрез който Великобритания възнамерява да получи контрол над Афганистанското емирство, като същевременно укрепя Османската империя, Персийската империя, Хивинското ханство и Бухарското емирство като буферни държави, спиращи руското навлизане в Азия и опита на Русия да се сдобие с пристанище в Персийския залив или Индийския океан. Това би защитило допълнително Индия и британските морски търговски пътища. Руските предложения за превръщане на Афганистан в неутрална зона биват отхвърлени и конфликтът се урежда едва след Първата англо-афганска война (1838 г.), Първата англо-сикхска война (1845 г.), Втората англо-сикхска война (1848 г.), Втората англо-афганска война (1878 г.) и анексирането на Коканд (Узбекистан) от Русия. С подписването на англо-руското споразумение през 1907 г. Афганистан възниква като съвременна държава в качеството си на буферна зона между тогавашните велики сили, които търсят да избегнат пряк контакт на влияние в района на Памир.

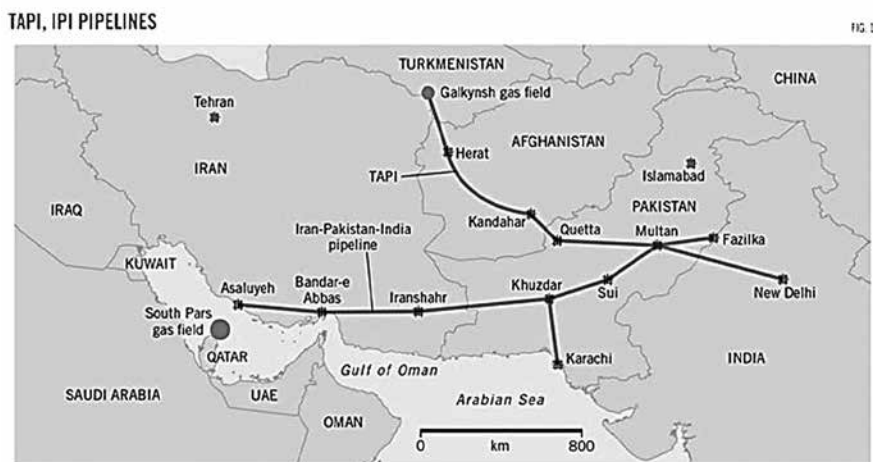
След разпада на Британската империя Афганистан надлежно изпълнява тази буферна роля до края на 70-те години на 20. в. Задачата е усложнена от остротата на съперничеството между СССР и САЩ (като наследници на империите в региона) по време на Студената война, но и от преплитането на интересите на местните, все по-самостоятелни играчи – Китай, Индия, Пакистан и Иран. Навлизането на СССР в Афганистан през 1978 г. завършва с поражение, и то със стратегически последици, главно заради това, че е направен опит за отклоняване на Афганистан от буферната му роля, която устройва и местните играчи. В резултат на този опит на афганистанска почва биват пренесени не само съветско-американски, но и регионални противоречия. Резултатът за страната е разруха, политически хаос и застои в развитието, допълнително засилени от частичното връщане на Средна Азия към състоянието на „икономическа черна дупка“ след 1990 г.

Независимостта на четирите бивши съветски републики в Централна Азия (с несигурни шансове за оцеляване) допълнително внася нестабилност в региона с изкушението за САЩ да поемат контрола върху най-важните полета „шахматната дъска“ и да извлекат голямата стратегическа печалба. След атентатите от 11 септември 2001 г. международният терорист Осама бин Ладен намира убежище в талибански Афганистан. Това става основание за нахлуването на САЩ в Афганистан. Според журналиста Пепе Ескобар обаче истинската причина е отказът на талибаните да прокарат Трансафганистанския газопровод Туркменистан – Афганистан – Пакистан – Индия (ТАРІ,) при условията на САЩ; по-специално

планът на САЩ за нахлуване в Афганистан е бил готов шест месеца преди атентатите.⁸ За да се провери това твърдение, трябва достъп до секретни материали. Очевидно е обаче, че търсенето на достъп до енергийните запаси на региона в условията на растящо потребление и засилена конкуренция създава допълнителна, много силна мотивация. Самата територия на Афганистан е богата на други полезни изкопаеми, но тя преди всичко може да свърже разнообразната инфраструктура на Централна и Южна Азия и да предложи въпросния достъп.

Газопроводът Туркменистан – Афганистан – Пакистан – Индия (ТАПИ), който по план трябва да заработи в края на 2021 г., преминава през градовете Херат и Кандахар в Афганистан към Пакистан и през градовете Квета и Мултан в Пакистан към крайната си цел – индийския град Фазилка, който се намира на пакистанско-индийската граница в щата Пенджаб. Газопроводът е с планиран капацитет от 33 милиарда кубически метра годишно, с дължина 1 814 км, а цената след начална преценка възлиза на 7 милиарда щатски долара, 5,2 от които осигурени от „Туркменгаз“, „Афганистан газ“, „Гейл Индия“ и Междудържавната газова система на Пакистан. 1,8 милиарда щатски долара са заем от банков консорциум.

Фиг. 9: Маршрути на газопроводите ТАПИ и IPI

Изм.: <https://www.ogj.com/pipelines-transportation/article/17209924/tapi-pipeline-progresses-but-future-uncertain>

⁸ Пене Эскобар, Голубое золото, Туркменбаши и азиатские Сети энергобезопасности, Available at: <http://www.antidrugfront.ru/publications/01568.html>, [Accessed 09.11.2021]

Проектът ТАРІ първоначално е замислен през 90-те години на миналия век с цел да се отвори пазар за газовите резерви на Туркменистан (газовото находище Галкиниш) чрез износ на газ за Афганистан, Пакистан и Индия. Очакваната печалба за Афганистан е общо 400 млн. долара годишно от такса за пренос. След 2001 г. САЩ оказват постоянна политическа подкрепа за проекта, с чиято помощ се надяват да стабилизират наложеното от тях управление в Афганистан, да разширят влиянието си в Туркменистан и да намалят напрежението в отношенията между Пакистан и Индия, с оглед привличане на последната като съюзник.

Пак с подобни политически съображения САЩ пречат по всякакъв начин, главно чрез финансови санкции, на конкурентния газопровод Иран – Пакистан – Индия (IPI), с проектна мощност 55 милиарда кубически метра годишно, който засега е замразен: Индия е излязла от проекта, а Пакистан се колебае. Индийската позиция се определя от съвместяването на трите групи фактори: технологически, икономически и политически. Наличието на терминали за втечен газ по източното крайбрежие (Мундра, Джафрабад, планираното пристанище Чара) и тръбопроводи до главните потребители, в т.ч. Делхи, дава възможност за сравняване на цените на доставките по море (от всички близки доставчици) с доставките по суша от Иран. При равни други условия морските доставки струват с една трета повече от тези по суша, но последните позволяват по-малка гъвкавост и изискват дългосрочно планиране. Последното поставя въпроса за надеждността на доставките през Пакистан, а напрегнатите на моменти отношения с тази страна добавят политическия риск към крайната цена. Последните съображения са в сила при проекта ТАРІ, но при него отсъства морската алтернатива.

Видно е, че контролът върху територията на Афганистан наистина дава големи възможности за влияние върху съседните държави. Но окупацията на страната от сили на НАТО между 2001 и 2021 г. е не просто опит за извеждането му от ролята на буфер, но и на промяна в същността на понятието. Функцията на буферната територия е да раздели зоните на влияние и отговорност на силните участници и по този начин да сведе до минимум риска от сблъсък между тях. Разделителният характер на буфера влиза в противоречие с ключов елемент от международния наратив, установен след 1990 г. – мисионерските претенции на неолибералния подход в международните отношения поначало отхвърлят сферите на влияние и залагат на глобалното разпространение на либералната демокрация, както САЩ, като неин флагман, имат правото да я налагат навсякъде, в т.ч. силово – концепцията за „либерален интервенционизъм“ с цел създаване на „нови нации“ (Карл Дойч, Уилям Фолт 1966, Харис Майлонъс 2017), по

подразбиране либерално-демократични“, както в Япония и Германия след 1945 г. (Опитът на СССР за изграждане на „социалистически Афганистан“ също е пример за подобен волунтаристичен подход.)

Проблемът е, че натрапването на културно чужд модел на нация и държава среща силна съпротива под религиозно знаме, както след 1978 г., така и след 2001 г. Трудните планински условия, подходящи за партизанска война, улесняват съпротивата, а религиозните лозунги влизат в резонанс с нарастващите стремежи на ислямските общности по цял свят за преразглеждане на съществуващия световен ред, който според тях ги ощетява – тенденция, засилваща се след т. нар. „Арабска пролет“ (2010–2012 г.). Крайностите в реакцията се изразяват в опити за износ на „ислямска революция“, вдъхновени от успеха в Иран през 1980 г., в т.ч. чрез терористични методи, практикувани от фанатизирани бойци. Проблемът се усложнява от това, че освен външния враг в лицето на християнската (най-вече), китайската и индийската цивилизация, в ислямската общност съществуват силни вътрешни противоречия и сблъсъци, които лесно могат да извадят от равновесие не само държавите, включващи немюсюлмански общности, но и такива, които съдържат в себе си различни версии на исляма особено когато същите съвпадат с етнически различия. Продължителните войни за независимост под религиозно знаме събират в Афганистан множество фанатизирани бойци („муджахидини“ в периода 1978–1989 г., „талибани“ след 1994 г.), в т.ч. външни за страната, които представляват заплаха и за съседните държави, тъй като превръщат тези войни в цивилизационен сблъсък на глобално равнище и най-малкото заплашват да извадят от равновесие региона с износ на някаква версия на ислямска революция.

3. Преоценка на ролята и значението на Афганистан след 2021 г.

След лятото на 2021 г., в очакване на ново политическо равновесие, отново се преценява значението на страната като източник на ценни ресурси и търговски кръстопът. Запасите на Афганистан от минерали се оценяват на повече от 1 трилион щатски долара. В продължение на хилядолетия страната е изнасяла скъпоценни камъни – рубини, изумруди, турмалини и лазурит. Добивът продължава и сега, в малки мащаби. Промислена стойност имат запасите от желязо, мед, литий, редкоземни елементи, кобалт, боксит, живак, уран и хром, с които страната разполага. Техните находища продължават да се проучват, като разработването им

може да отнеме седем до десет години.⁹ По-голямата част от проучвателната работа в цялата страна е извършена от геолозите на Съветския съюз. Между 2004 г. и 2011 г. Геологическата служба на САЩ добавя нова информация към наличните данни, в резултат на което находищата на минерали, тяхното богатство и изобилие са определени по-подробно. В резултат на това китайски и индийски компании проявяват силен интерес и получават реални концесии, но споровете относно условията на договорите (в условията на мащабна корупция) и опасенията за сигурността замразяват дейността им след края на 2010 г.

Общите запаси на мед за всички известни находища възлизат на около 57,7 милиона тона. По текущи цени стойността на ресурсите възлиза на 516 млрд. долара. Това са „неоткрити“ ресурси – идентифицирани, но не напълно проучени и оценени. Ако при по-нататъшно проучване се прецени, че могат да бъдат извлечени с печалба, те ще наредят Афганистан сред петте най-големи държави по запаси от мед в света. Най-голямото находище на мед, което съдържа и значителни количества кобалт, е рудното тяло Айнак, разположено на около 30 км югоизточно от Кабул. Висококачествената част от цялото находище Айнак се оценява на 11,3 милиона тона мед, чиято стойност е 102 милиарда долара по текущи пазарни цени. Афганистан разполага и с ресурси на желязна руда от световна класа, концентрирани в находището Хаджи Гак в провинция Бамиян. Хаджи Гак разполага с приблизително 2 100 млн. тона висококачествена руда, която е с тегловно съдържание на желязо 61 – 69%. При сегашните ценови равнища това представлява стойност от 336,8 милиарда щатски долара, което поставя Афганистан сред първите 10 държави в света по запаси на желязо.¹⁰

Литиевите ресурси в провинция Нуристан също са обещаващи, но тяхното оценяване тепърва предстои на фона на надпреварата в търсене на находища за нуждите на налаганото в цял свят с политически средства производство на електромобили. Големите съвместни проекти обаче така и не се осъществяват между 2010 и 2021 г., поради големите политически рискове, в т.ч. и заради неконтролираната корупция, практикувана от неустойчивата централна власт, която не позволява ефективно финансово планиране.

⁹ *Afghanistan has vast mineral wealth but faces steep challenges to tap it*, August 31, 2021 8.16pm BST, Available at: <https://theconversation.com/afghanistan-has-vast-mineral-wealth-but-faces-steep-challenges-to-tap-it-166484>[Accessed 09.11.2021]

¹⁰ *Afghanistan has vast mineral wealth but faces steep challenges to tap it*, August 31, 2021 8.16pm BST, Available at: <https://theconversation.com/afghanistan-has-vast-mineral-wealth-but-faces-steep-challenges-to-tap-it-166484>[Accessed 09.11.2021]

Главният въпрос след лятото на 2021 г. е колко устойчива е новата (стара) власт в Афганистан и доколко тя е в състоянието като независим играч да отстоява традиционната за страната роля на буфер, която да ѝ гарантира оцеляване и успешно развитие. Защото ролята на буфер не предполага непременно пасивна позиция и придържане към външни планове, а активна работа по формулиране на национален интерес и защитата му чрез лавиране и съгласуване с интересите на съседите, четири от които са ядрени държави, с очакване и Иран да се присъедини към тази група. Очевидно е, че с напускането на Афганистан и изоставянето на военните бази там САЩ губят тази ключова позиция в Азия и се превръщат във второстепенен фактор там, като инструментите им за влияние съществено се ограничават, без да изчезват напълно. Силовият вакуум следва да бъде запълнен наново, с пренареждане на ролите на Пакистан, Китай, Русия, Иран и Индия и по-малките местни играчи.

Оценките на събитията от последните месеци навеждат на мисълта, че талибаните могат да удържат властта в обозримо бъдеще, в т.ч. защото са най-независимият от досегашните вътрешни участници в борбата за власт. Ислямското фундаменталистко военизирано движение Талибан е основано през 1994 г. в средите на пушунските младежи сунити, обучавани в ислямски школи в съседен Пакистан. Предположенията са, че тайните служби на Пакистан (ISI) и САЩ оказват подкрепа на споменатите религиозни училища с цел подготвяне на въоръжени групи за съпротива още преди края на съветската окупация. Изтеглянето на СССР от Афганистан променя обстановката и, възможно, първоначално поставените цели, така че движението се включва активно едва в последвалата гражданска война, като взема властта през 1996 г. Интересите на Пакистан и САЩ междуременно започват да се разминават, като пакистанското ръководство разчита на лоялно талибанско правителство. Обстоятелство, което много усложнява отношенията между Афганистан и Пакистан, е, че пушуните, общо 42 млн. в двете държави, обитават областите от двете страни на общата граница, която трудно може да бъде контролирана, и могат да бъдат източник на напрежение и за двете столици. До това се стига, след като пакистанското подразделение на движението на моменти влиза в открит сблъсък с опитващите да ги контролират пакистански власти, докато последните продължават да сътрудничат с афганистанските талибани и техните съюзници от „Ал Кайда“. Възприятието на последните като „инструмент“ на Исламабад става с времето все по-погрешно. Подкрепата на талибанското правителство за „Ал Кайда“ и след атентатите от 2001 г. става причина за намесата на САЩ там, с последвалата 20-годишна партизанска война. В същото време тайната операция на ЦРУ за убийс-

твото на Осам бен Ладен през 2011 г., без уведомяване на пакистанското правителство, увеличава разрыва в отношенията между САЩ и Пакистан, с окончателно преориентиране на последния към съюз с Китай. Към 2021 г. изглежда сигурно, че новата власт в Кабул е независима спрямо Исламбад, нещо повече, има да урежда трудно решими въпроси с Пакистан относно уточняването и контрола на общата граница.

В Афганистан има други сили, с които пушуните трябва да се съобразяват, укрепвайки властта си, и те също имат външна, но не безусловна подкрепа. Подкрепата за „Ал Кайда“ след 2021 г. става причина за операция „Трайна свобода“, която сваля талибаните от власт. С времето връзките между тях и членовете на преследваната по цял свят организация отслабват. Към 2020 г. оценките сочат наличието на 400 до 600 активисти на „Ал Кайда“ в Афганистан.¹¹ Това е група, която няма местен произход и подкрепа сред населението и лесно може да бъде неутрализирана от новата власт особено ако ѝ пречи за външна легитимация. Същото важи и за нелегалните остатъци от Ислямска държава след разгрома ѝ във войната в Сирия и Ирак през 2019 г. Неутрализирането на тези крайни групировки с основно външен произход изглежда важно, но и лесноизпълнимо условие в утвърждаването на властта на талибаните.

По-сложно е с местните конкуренти за властта. Прозападният елит, оформен по време на окупацията, вече е в слаба позиция, но тази част от него, оцеляла и останала в страната след лятото, може да се окаже нужна в качеството си на технократска основа на управлението (след декларация за лоялност), а също и като канал за връзка със САЩ, които ще се стремят да запазят остатъчни позиции в Средна Азия, помагайки на новото правителство в Кабул да балансира между новите силни играчи. Позициите на таджики, узбеки и хазари са особено силни по време на съпротивата срещу просъветския режим през 80-те години на 20. в., получавайки помощ от Пакистан. В началото на 90-те години на 20. в., след падането на режима на Наджибула, непашунски групи за кратко заемат ключови позиции в централното правителство на Кабул, увеличавайки местната си самостоятелност. През втората половина на 90-те години те се превръщат в основната сила на съпротивата срещу талибаните, подпомагани от Русия, Иран, Индия и страните от Централна Азия, страхувачи се от „износ на революция по талибански“. В съюз със САЩ след 2001 г., те свикват да използват съперничеството между основните играчи в Аф-

¹¹ *Al Qaeda active in 12 Afghan provinces: UN report, Available at: <https://tolonews.com/afghanistan/%E2%80%98al-qaeda-active-12-afghan-provinces%E2%80%99-un-report> [Accessed 09.11.2021]*

ганистан, запазвайки независимост по отношение на възгледите и целите си. Пасивността им при настъплението на талибаните през 2021 г. се дължи, от една страна, на обстоятелството, че по споразумение със САЩ и правителството в Кабул техните въоръжени групи до голяма степен са демобилизирани между 2001 и 2021 г., а от друга страна, всичко говори в полза на достигнати предварителни договорки с водачите на талибаните. Новата власт може да се укрепи, ако спечели лоялността на тези групи, които лесно биха се мобилизирали отново, в т.ч. с външна помощ. Условие за това е успешно стопанско развитие на страната, резултатите от което да се усетят от всички, а това отново не може да стане без външна финансова подкрепа.

Изтеглянето на САЩ от Афганистан повдига въпроса дали Китай с неговите големи финансови възможности е в състояние да запълни силовия вакуум (и да се превърне в поредната империя, намерила своето „гробнище“ там). През 90-те години на 20. в. Китай възприема хаоса в Афганистан като заплаха за сигурността на фона на бързото нарастване на терористичната дейност в Синдзян-уйгурския автономен район (СУАР). Пекин реагира чрез засилено сътрудничество с Русия и централноазиатските страни от ОНД в борбата с международния тероризъм, поддържайки същевременно близки и доверителни отношения с пакистанската армия и службите за сигурност. Контактите с талибаните са предпазливи и изключват китайска подкрепа дори и след като САЩ поемат курс на конфронтация с Китай.

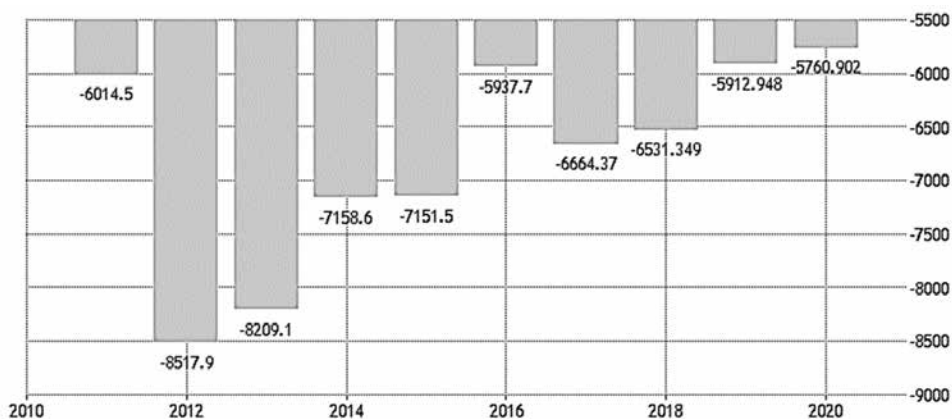
Включването на САЩ във „войната срещу тероризма“ след атентатите от 11 септември 2001 г. и продължителните кампании в Ирак и Афганистан позволяват на китайското правителство да засили собствената си борба срещу сепаратизма и политическия ислям в СУАР. Приятелските отношения с проамериканското афганистанско правителство трябва да улеснят задачата: неколкостепенните посещения на Хамид Карзай, като ръководител на преходната администрация и впоследствие като президент, в Пекин, заедно с подписания Договор за добросъседство, приятелство и сътрудничество от 2006 г. поражда очаквания Пекин да стане „новият покровител на Афганистан“. През 2008 г. е подписано споразумение на стойност 2,9 млрд. долара за разработване на медното находище Айнак. В действителност обаче споразумението остава замразено по горепосочените причини и логиката от последните събития допуска, че Китай е преценил правилно жизнеспособността на прозападното правителство и е изчаквал „разчистване на терена“, преди да рискува значителни вложения.

При тези обстоятелства китайските интереси в Афганистан до голяма степен се ограничават до въпросите на сигурността. От 2016 г. същест-

вува споразумение за сътрудничество в борбата с тероризма, подписано с военните ръководства на Таджикистан, Пакистан и Афганистан. Със съгласието на приемащата страна китайските въоръжени сили могат дори да навлизат в съседни територии при преследване на терористи. При това Китай е загрижен и за устойчивостта на таджикската държава, считана за особено уязвима за ислямистко проникване. С оглед оценката на рисковете китайците сътрудничат с официалната власт в Кабул, но вероятно с посредничеството на Пакистан поддържат връзки и с въоръжената опозиция. Така че от гледна точка на сигурността Пекин изглежда подготвен за промяната през 2021 г.

Гаранции за сигурността изискват и другите основни икономически партньори, които с изключение на ОАЕ, са непосредствени съседи: Пакистан, Иран, Индия, Казахстан, Узбекистан. Вносът от съседен Таджикистан е малък като обем заради напрегнатите политически отношения (в Афганистан живеят до 14 млн. таджики, почти два пъти повече и общата граница е особено проблемна), но той се състои основно от електричество – без енергиен внос от Север (в т.ч. газ) и стопанството, и битът в тази част на Афганистан остават на много примитивно равнище. Като цяло търговският баланс на страната е трайно силно отрицателен.

Фиг. 10: Търговски баланс на Афганистан

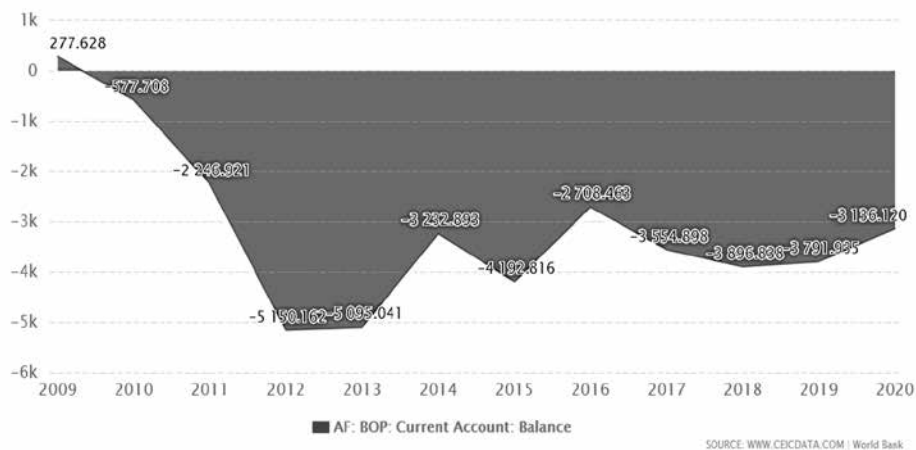

SOURCE: TRADEECONOMICS.COM | CENTRAL STATISTICS ORGANIZATION OF AFGHANISTAN

Изм.: <https://tradingeconomics.com/afghanistan/balance-of-trade#:~:text=Balance%20of%20Trade%20in%20Afghanistan>

Външната финансова помощ го компенсира само частично, по официални данни. Платежният баланс е устойчиво отрицателен.

Фиг. 11: Платежен баланс на Афганистан

Изм.: <https://www.ceicdata.com/en/afghanistan/balance-of-payments-current-account>

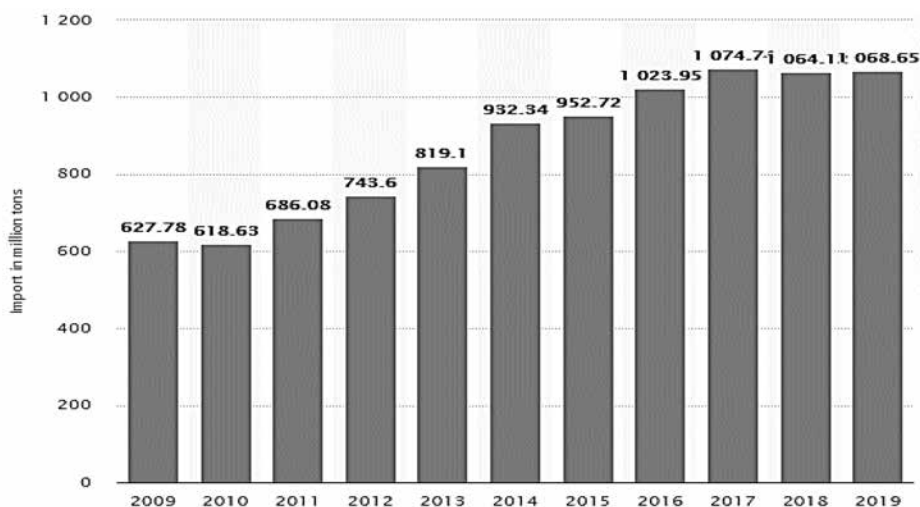
Неофициално се знае, че основните приходи идват от износа на опиумен мак – данни, които няма как да бъдат проверени, посочват 8200 т през 2007 г. За съседните страни наркотиците са дори по-голяма заплаха за сигурността, отколкото радикалните ислямисти в Афганистан. Ръководителят на службата за борба с наркотиците Виктор Иванов през 2011 г. се изказва в подкрепа на сътрудничество с войските на САЩ/НАТО във войната срещу наркотиците, като подчертава, че афганистанският хероин убива 30 000 руснаци годишно – два пъти повече от убитите по време на антисъветската съпротива.¹² По време на краткото си управление талибаните ефективно потискат отглеждането на опиумен мак срещу обещания за помощи за селското население, които остават изпълнени само отчасти. По време на партизанската война срещу централното правителство и подкрепящите го сили на НАТО опиумният мак е главен източник на приходи за талибаните при липсата на външна подкрепа. Повторната забрана на производството на наркотици е другото външно условие за външна легитимация.

При липсата на приходи от наркотрафик изравняване на платежния баланс средносрочно може да се постигне чрез усвояване и експлоатация на горепосочените природни ресурси. Редките метали (около 1,4 млн. т) и литият, чиито запаси тепърва ще се доуточняват, могат да са от значение

¹² Dmitry Solovyov, *Russia gives U.S. Afghan drugs data, criticizes NATO*, Available at: <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-drugs-idINTRE64M1UZ20100523>, [Accessed 09.11.2021]

за Китай в борбата за извличане на изгоди от прехода към алтернативни енергоизточници и алтернативно потребление – вятърни двигатели, фотоволтаици, електромобили и пр. Страната е най-голям вносител на желязна руда (75% от целия световен внос през 2020 г.¹³) и след ефективното обявяване на икономическа война от страна на САЩ и присъединяването на Австралия към регионалния съюз AUKUS, насочен срещу Китай, китайците са заинтересовани от наличните в Афганистан 2,2, млрд. т руда, посочени по-горе.

Фиг. 12: Внос на желязна руда от Китай

Изм.: <https://www.statista.com/statistics/226115/import-volume-or-iron-ore-in-china/>

Пакистан и Индия изпитват постоянен недостиг на енергия в условията на засилен икономически растеж и транзитът през Афганистан до енергийно богатите средноазиатски държави става от първостепенна важност. Всичко това предполага изграждане на липсващата до момента транспортна и енергийна инфраструктура на страната, съвпадащи до голяма степен. Това може да става в условията на конкуренция: напр. между тръбопроводите ТАРІ и ІРІ. Или между проектираните вече железни пътища: има вече предварителна договореност между Русия, Узбекистан и правителството на бившия афганистански президент Ашраф Гани за изграждане на транс-афганистанската железница Термез – Мазари Шариф – Кабул – Пешавар. Ако проектът бъде осъществен, то той ще бъде част от структурите към

¹³ Iron Ore Imports by Country 2020, Available at: <https://www.worldstopexports.com/iron-ore-imports-by-country/> (worldstopexports.com) [Accessed 09.11.2021]

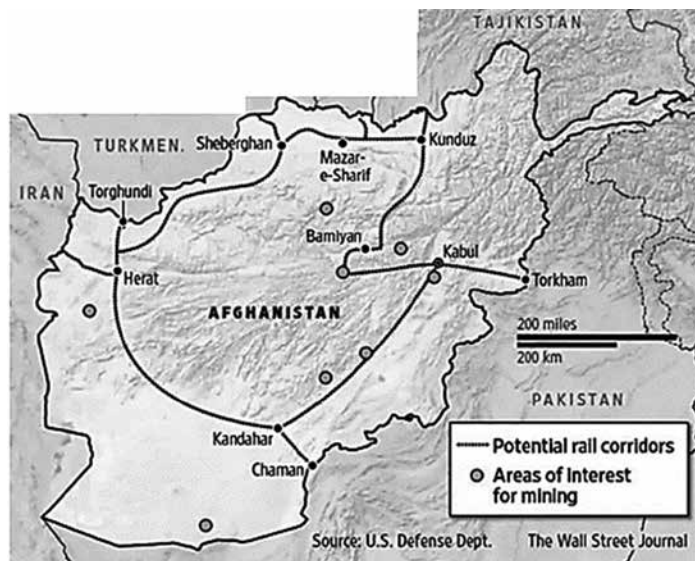
Съвета по железопътен транспорт на ОНД, с широк габарит от 1520 мм, характерен за бившия СССР, Финландия и Монголия. При изграждането на самата линия е предвидено допълнително изграждане на 264 моста, 7 тунела, 641 виадукта. Предварителната стойност на проекта се оценява на 5 милиарда долара, а транзитният потенциал е 20 милиона тона товари. Пътят ще свързва Европейския съюз, Русия, Узбекистан, Афганистан, Пакистан, Индия и страните от Югоизточна Азия.

Съществува и проект за изграждането на железопътния маршрут Киргизстан – Таджикистан – Афганистан – Иран през Кундуз, Мазари Шариф, Шеберган и Херат, с връзка на Югоизток през Кандахар. Бъдещето му остава неясно поради липса на инвестиции. Те са очаквани от китайска страна, тъй като тази жп линия може да стане част от южната сухопътна отсечка на инфраструктурния проект „Един пояс – един път“, т.нар. „Евразийски континентален мост“. Посочените тук жп линии обхващат повечето от главните рудни находища на Афганистан, а железопътната линия през Херат и Кандахар в случая съвпада с газопровода ТАРІ, което спестява част от разходите. Разликата в железопътния стандарт: иранската връзка към Афганистан (до Херат) е 1435 мм, а пакистанският/индийският железопътен стандарт е 1676 мм, което може да предизвика допълнителни трудности, въпреки че Афганистан официално използва стандарт 1520 мм. Съществува възможност Херат да стане най-големият железопътен възел в света, събиращ линии с три стандарта, с всички съпътстващи логистични усложнения. Възможно решение на проблема е първият скоростен (до 400 км/ч) влак, способен да се приспособява към различните ширини на линиите, пуснат в експлоатация през есента на 2020 г. от китайския производител CRRC Changchun Railway Vehicles.

Тези логистични затруднения, както и общата сложност на планинския терен, оценяват вложенията, позволяващи достъп до афганистанските рудни находища на 54 млрд. долара към 2010 г.¹⁴ Тази сума не е по силите на новото правителство в Афганистан и осигуряването ѝ може да дойде от заинтересованите съседни страни, при което политическата стабилност се явява както предварително условие, така и последица от осъществяването на проектите. Има начин съперничеството да бъде заместено от сътрудничество с приемливо разпределение на рисковете и печалбите и това може да стане в рамките на вече утвърждащата се Шанхайска организация на сътрудничество.

¹⁴ Steve LeVine, *The itty-bitty, \$54 billion railroad network needed to export Afghanistan's mineral wealth*, Available at: <https://qz.com/12443/the-itty-bitty-54-billion-railroad-network-to-export-afghanistans-mineral-wealth/>, [Accessed 09.11.2021]

Фиг.: 13. Планирани железни пътища в Афганистан

Изм.: <https://qz.com/12443/the-itty-bitty-54-billion-railroad-network-to-export-afghanistans-mineral-wealth/>

4. Шанхайската организация на сътрудничество (ШОС) като стабилизиращ фактор в Евразия

Една от особеностите на ШОС е, че по статут тя не е нито военен блок (като НАТО), нито открито редовно съвещание по сигурността, като АСЕАН, заемайки междинно положение. Главните задачи за организацията са укрепването на стабилността и сигурността на територията на страните членки и борбата с тероризма, сепаратизма, екстремизма, наркотрафика, също развитието на икономическото сътрудничество, енергийното партньорство, както и научното, и културно взаимодействие.

ШОС се очертава като политическа и стопанска алтернатива на регионалните съперничества. През 2021 г. ШОС вече включва осем държави – Индия, Казахстан, Киргизстан, КНР, Пакистан, Русия, Таджикистан, Узбекистан и Иран. Още десет държави със статут на наблюдатели и партньори поддържат връзки с организацията, което свидетелства за големия ѝ потенциал. Важен етап в развитието ѝ е присъединяването на Индия и Пакистан през 2015 г. – и Русия, и Китай са заинтересовани от институционализирано сътрудничество с тези две ядрени държави, в т.ч. с цел неговото по-нататъшно неразпространение. Друга важна крачка е

приемът на Иран през есента на 2021 г. – показателен, че страните членки са готови да пренебрегнат рисковете от икономическите санкции на САЩ. Афганистан е със статут на наблюдател от 2012. Особен е случаят с Туркменистан – страната има официално признат в ООН неутралитет и се въздържа от участие в ангажиращи политически съюзи, но редовно е канена на заседанията на ШОС. Т.е. целият регион около Афганистан е обхванат институционално. Въпросът е каква роля може да играе ШОС за неговото стопанско и политическо стабилизиране.

В началото ШОС се крепи на споразумения за укрепване на доверието във военната област и взаимно съкращаване на военните сили в граничните райони. По статут заема междинно положение между военен съюз (като НАТО) и редовно съвещание по сигурността като АСЕАН; това отговаря на първоначалните намерения на Русия – една от водещите страни основателки. С обявяването на проекта „Един пояс – един път“ обаче организацията постепенно се развива и в посока икономическа общност, каквото е желанието на Китай. Предвид преместването на стопанския център на света на Изток потенциалът за по-нататъшно икономическо развитие и за по-сериозно институционализиране на това развитие е доста голям. ШОС би могла да съвмести организационно „Един пояс – един път“ и Евразийския съюз, като допълни стопанския дневен ред със задачите по сигурността и да се превърне в универсална Евразийска макрорамка на международните отношения. На срещата на ШОС в Циндао (юни, 2018) освен традиционните вече финансово-икономически въпроси за първи път се обявяват общи позиции по въпроси, които досега излизат извън вниманието на организацията – иранската „ядрена сделка“, проблемите около Северна Корея и Китай, договореностите от Астана за решаване на кризата в Сирия, Минското споразумение за решаване на украинската криза. Успешното привличане на традиционно съперничащи помежду си страни (Китай – Индия, Индия – Пакистан и др.), от една страна, препятства бързото превръщане на ШОС в тясно обвързваща организация, но от друга страна, създава основа за управление и намаляване на регионалните съперничества. Интересите на Индия в Афганистан напр. предполагат и уреждане на спорни въпроси с Пакистан, през чиято територия са възможни енергийни и други доставки. В многостранен формат, отчитащ преплитането на множество съседни интереси, това може да стане по-лесно.

В ШОС членуват група държави, участващи във военен съюз (ОДКС) с Русия: Казахстан, Киргизстан и Таджикистан. Този съюз е в състояние да отрази военни заплахи за граничните с Афганистан страни (най-големи са опасенията в Таджикистан) и заедно с това има уточнени сфери на

сътрудничество с ШОС в меморандум от 2007 г.: борба с тероризма; борба с трафика на наркотици; пресичане на трафика на оръжие; противодействието на организираната транснационална престъпност. Като се добавят и ад хок мероприятия на двустранна основа, може да се заключи, че вече е налице някакъв механизъм за колективна сигурност, който може да неутрализира рисковете в региона след закриването на военните бази на САЩ. Афганистан също има статут на наблюдател при парламентарната асамблея на ОДКС от 2013 г., така че при приемственост в това отношение задачата по политическото стабилизиране на региона се улеснява допълнително.

Що се отнася до икономическото сътрудничество, ШОС се явява инструмент за възраждането на „Пътя на коприната“ чрез проекта „Един пояс – един път“ на територията на Средна Азия. Стратегията на Китай в страните от ШОС се изразява в предпазливо засилване на икономическото присъствие, с главна цел достъп до енергоносители, а в по-далечна перспектива – улесняване на достъпа до западните пазари чрез политическо сътрудничество, търговия и инвестиции. Китай с неговия огромен икономически потенциал и финансови резерви има безспорно водеща роля и може да застане в основата на международен консорциум за изграждане на логистичната инфраструктура на Афганистан. Ако вместо конкуренция и „игра с нулева сума“ се постигне баланс в стратегическите инфраструктурни проекти – Изток–Запад, Север–Юг, които се пресичат на територията на страната, то регионът може постепенно да се върне към времената на стопански разцвет отпреди 15. в. ШОС изглежда подходяща платформа за намиране на консенсусни решения. Ако тези решения се намерят без участие на САЩ, то това ще е ново доказателство за трайното преместване на стопанския и политически център на света в източна посока и за сбъждане на страховете на Збигнев Бжежински.

ЕС заема пасивна и изчаквателна позиция спрямо промените в Афганистан и техните възможни последици. Икономическото и политическо стабилизиране в Афганистан може да улесни изграждането на отсечката от „Един пояс – един път“ през териториите на Иран и Турция (в перспектива България) и да насърчи стопанските връзки между съюза и Китай. Един прагматичен подход, основан на финансовите възможности на ЕС и съобразен с интересите на останалите участници, може да запази и дори да разшири позициите на ЕС на световната „шахматна дъска“ след изтеглянето на САЩ. Взаимодействие с ШОС под някаква форма може да допринесе за въпросното икономическо и политическо стабилизиране. Вместо това Съюзът изглежда избира конфронтационен подход: на 15 септември 2021 г. Европейската комисия обявява нова голяма „стратегия

за свързаност“, наречена „Глобален портал“, която има за цел да се противопостави на китайската инициатива „Един пояс – един път“, главно в Африка. Лишеният засега от конкретика план (спомената е сума от 1 трилион евро с неуточнен произход) по-скоро залага на доброволно изолиране от Азия, което може да доведе до пропускане на големи възможности.

Библиография

Бжежински, Зб. 1997: Бжежински, Зб. Голямата шахматна дъска: Американското превъзходство и неговите геостратегически императиви. София, 1997, [Bzhezinski, Zbigneu. Golyamata shahmatna daska: Amerikanskoto prevazhodstvo i negovite geostrategicheski imperativi. Sofia, 1997].

Купчан, Ч. 2001: Купчан, Ч. Краят на американската ера. София, Рива, 2001, [Kupchan, Ch. Krayat na amerikanskata era. Sofia, Riva, 2001].

Deutsch, Karl W.; Folt, William J. 1966: Deutsch, Karl W.; Folt, William J., Nation Building in Comparative Contexts. New York, Atherton, 1966.

Harris, M. 2017: Harris, M. 2017, “Nation-building,” Oxford Bibliographies in International Relations. Ed. Patrick James. New York: Oxford University Press.

Nau, Henry 2001: Nau, Henry R., Why ‘The Rise and Fall of the Great Powers’ Was Wrong. Available at: Review of International Studies. – 2001. – Т. 27, вып. 4, <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/12119495.pdf> [Accessed 09.11.2021]

Safranchuk, Zhornist 2021: Safranchuk, I. A., Zhornist, V. M. The Taliban Enigma and the Polycentric World. Russia in Global Affairs, 19(3), Available at: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/taliban-polycentric-world/>